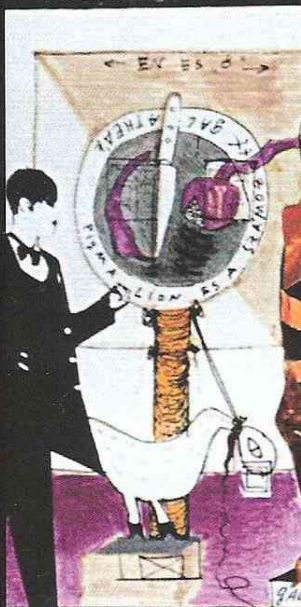

TANULMÁNYOK EL KAZOVSZKIJRÓL

merőleges viszonyok

JATEPress

Szerkesztette: Cserjés Katalin és Szauter Dóra

Kötetternv: Szauter Dóra

A borítón El Kazovszkij egy Vajda-lapja látható.

© A kötet szerzői és szerkesztői, 2015

© JATEPress, 2015

ISBN 978-963-315-229-4

Minden jog fenntartva.

Jelen könyvet vagy annak részleteit a kiadó engedélye nélkül bármilyen formában vagy eszközzel reprodukálni, tárolni és közölni tilos.

Tartalom

CSERJÉS KATALIN	Kötetindító szavak	7
BENCsik ORSOLYA	Én, a vágyakozó állat	11
KESERÜ KATALIN	A kép mint „stilizált párviadal”	15
UHL GABRIELLA	Identitás-shock	32
BAGI IBOLYA	„Ha szegről-végről is, de csak olyat adj, ami otthonos”	38
KÁLDY SÁRA	Foglalt utak	53
NAGY FRUzsINA	A bálvány áldozata	59
KATZ KATA	A kegyetlenség attrakciója Kazovszkij művészetében	71
KARAGICS ANNA	El Kazovszkij és a punk	77
VAJNA GYÖNGYI	El Kazovszkij és a geometriai formák	83
GÉMES NOÉMI	Testetlen balerinák	89
BABARCZI KATICA	Szupersűrűtmény: El Kazovszkij Vajda-lapjai	97
	Festészet és más fájdalmak. Interjú.	101
CSERJÉS KATALIN	Szócikkek El Kazovszkij világához	122
	A szerzőkről	140

Én, a vágyakozó állat

El Kazovszkij kegyetlen szépsége¹

Belépni a gépbe, kilépni a gépből, a gépben lenni, mellette haladni és megközelíteni – mindez még a gép része: ezek a vágy állapotai, bármiféle értelmezéstől függetlenül. A szökekvonal a gépezet részét képezi. Az állat, legyen az odúban vagy azon kívül, az odúgép része. A probléma egyáltalán nem a szabadság megléte, hanem az, hogy kiutat találjunk, vagy éppen bejáratot, vagy egy másik oldalt, folyosót, valamit mellette.

(Gilles Deleuze – Félix Guattari: *Kafka. A kisebbségi irodalomért*)

Tegnap sokáig mostam, áztattam eddig zöld (mondanom se kell, Kosztolányi-féle zöld) téntával üzemelő töltőtollamat, hogy aztán, némi melankóliával teljes ünnepélyességgel, pirossal szívassam tele, akárha vénába injekciózva magam, noha a könyvek halmazában csupán jegyzetek, szöszedetek, neki-nekilendülő vázlatokat készítek egy, a görögökből, de Chiricóból és Baconból kinövő

¹ Az alábbi írás Kishegyesen (Szerbia), a *Dombosi irodalomtábor* idején, 2013. július 9-én került a birtokomba, annak a könyvnek a lapjai közé csúsztatva, melyet Tolnai Jutka (mivel férje akkor éppen Domival, Domonkos Istvánnal, a szintén vajdasági születésű, de már Svédországban élő, régen látott költőbaráttal beszélgetett) ajándékozott nekem. Valószínűleg Jutka Ottó saját példányát emelte fel az asztalról és adta a kezembe. Az *Én, a vágyakozó állat* cím felett nem szerepel szerzői név, azonban jól kimutatható nemcsak szerves illeszkedése a *Kalapdoboz* című – épp a 2013-as budapesti Könyvhétre megjelent több mint 500 oldalas – képzőművészeti írásokat tartalmazó könyv, képzőművészeti esszéregény esztétikai programjába, hanem bizonyos szöveghelyek, idézetek vagy fogalmak, tárgyi elemek egyezése is. Tolnai Ottót rögtön egy héttel, éppen párizsi, Hantai után kutató képzőművészeti útja előtt kerestem fel, de a költő nem emlékezett arra, hogy lenne ilyen szövege, sőt arra sem, hogy valaha is tervezett volna Kazovszkij művészetéről írni. Cserjés Katalin július végén kért fel, hogy írjak az orosz származású művésszel foglalkozó készülő tanulmánykötetbe. Mivel kifutottam a határidőből, végső kétségbeesésemben újra Tolnai Ottóhoz fordultam, aki Hantai hajtogatott festményei közül csak ennyit írt nekem: „Kedves Orsi, továbbra sem emlékszem, hogy lenne ilyen szövegem, de ha nincs gazdája, használd, legyen a tiéd. Szeretettel: Ottó.” Hogy Cserjés tanárnő irányába a kötelességemnek eleget tegyek, és hogy ez a szerzőt nélkülöző, Kazovszkijról szóló írás se legyen az olvasói tekintetek előtt rejtve, ezennel közreadom.

El Kazovszkij művészetéről szóló hosszabb íráshoz, mégha tudom, az írás soha nem fog elkészülni, és csak ezek a semmis kis vázlatok, míniummal írt skiccek maradnak fenn, íródnak tovább palicsi Homokváram fekete biliárdasztalán (akárha boncasztalon), éppen Bojan Bem isteni lényegű, fehér kuttyájának, dog-jának a szomszédságában. Mert Kazovszkijról írni, akárcsak jegyzetelni, az írás kegyetlen kalandját jelenti számomra, ahogy Pelikan töltőtollammal – eszközöm óarany hegyét egy tájkép vagy éppen egy csendélet időtlen, statikus, vastag vonallal felkent, megrajzolt tárgyain végigfuttatva, piros tintájával hasonló folytatokat, csöpögéseket képezve – egy ülő, mozdulatlan állat belsejébe szúrok, jóllehet hiába találom meg a kötések között az állat matt, homogén testét, hiába fúrok, ütök lukakat a felületen, a vér anyagához és a nem látható zsigerekhez közelebb nem jutok.

Nézem a szálakat, a tollam hagyta nyomokat, az eszköz éles, hegyes fejéből kiömlő vér, a mínium hamis vonalát, mely nem keveredik az állat hiányzó testnedvével, helyette újabb kötések képez rajta, duplikál. Piros szalagok, az én piros szalagjaim Kazovszkij anyagán, vándorló fonatok a képregények vándorállatain, akárha furcsa mód, éppen a vénámba szimbolikusan injekciózott piros tinta vetülne ki, kenődne a reprodukciók, az *El Kazovszkij kegyetlen testszínháza* című album sötét tónusú, de Chirico metafizikus tereit idéző képeinek anyagára. Mintha ez a szimbolikus aktus valóságossá válna, a vérem duplikálná az állat, a vegyes ragadozó testén a kötések, de ezzel együtt, és ez az írás, a kaland legkegyetlenebb része, engem is gúzsba kötne. Fekete biliárdasztalom (melyről épp a minap távolítottam el a hume-i biliárdgolyókat) mellett ülve, az interpretálás csapdájába kerülve, leképezem Kazovszkij műalkotásainak vélt működését, a vágy brutális gépezetét: önmagam is vágyakozó állattá válok, míg az olcsó vízfestékkel festett képek, a gyerek-gyurmából, furnérból, kartonból, lomból, törmelékből (itt érdemes lenne megnézni majd a szemét nagy filozófus festőit, Šejka szemétdombból építkező művészetét vagy az orosz Kabakov monumentális lomtárát, múzeumát, melyről Dubravka Ugrešić is ír *A feltétel nélküli kapituláció múzeuma* című autobiografikus emigránstörténetében, jóllehet Kazovszkij máshogy nyúl a törmelékhez, mint Šejka vagy Kabakov, nyúlásában benne van a kényszer és az alkotási folyamat iránti érdektelenség is, noha épp csodálata tárgyainak, a görög szobrok anyagának, az isteni, kemény, fehér márványnak a negligálásával és a törmelék alkalmazásával értelmezi át a szépség és a tökéletesség eszméjét) türelmetlenül összerakott installációk oszlopokra helyezett idolumokká, Galatheákká, Coppéliákká, balerinákká, hattyúkká, elérhetetlen,

isteni szépséggé merevítődnek. Ebben az állattá leendésben és a vágy folyamat-szerűségében *Homokváram* (mely ókanizsai gyerekkorom gyönyörű, csorgatott, időt múltó várainak folytatása lenne, ahogy Jutka mondaná, tulajdonképpen be-költöttem a vékony ujjaimon átfolyatott csillogó, finom homok építményeibe, jól-lehet Homokváram jóval stabilabb, időt állóbb) immár *Purgatórium*, az a *Sivatagi homokozó*, ahova, mint ahogy azt Deleuze és Guattari is kiemeli a kisebbségi iro-dalomról szóló könyvében éppen a kiút keresése kapcsán, Kafka sakáljai vándor-ló ollóikkal a *Sakálok és arabok* című írásból kiszorulnak. Mert Kazovszkij sivatagi vegyes (húsbá hatolni akaró, húsevő) ragadozója, akárcsak a kegyetlen kaland részeseként önmagam is, nemcsak az „Ülj!” parancsszóra engedelmeskedő és só-várgásában a szépséget bálvánnyá tevő, a vágy vagy éppen a sors által megkötözött kutya, hanem Kafka esztelenül reménykedő, az emberi kéz által ostromozott sakálja is, ahol az ember úgy viszonyul az állathoz, ahogy az isteni, az eszményi az emberi természethez. A szépség elérhetetlenségének kegyetlensége ez, mely számomra, és rajtam keresztül, a bejáratokat, kijáratokat, mellékvonalakat ke-reső interpretációmon keresztül Kazovszkij számára is sokkal brutálisabb, mint a halál közelsége vagy a haláltól való félelem, jóllehet az időtlenség keresése, a test romlásával szemben valami örök, állandó megelégedés, a lélek meglétének bi-zonytalansága végig ott van az idő szupersűrítményeinek, a képeknek a szöveg-buborékában mint kérdés: „Elszáll-e a lélek?”. Arról az isteni, tökéletes, vágyott szépségről van szó, mely éppen Bojam Bem fehér dogjának lényegi sajátja, és ami a tisztaságnak azokból az apró, szabad szemmel nem látható atomjaiból készült, amelyekről Valéry is beszélt: „Ezek az apróságok, amelyek a szépség hordozói, valójában az atom tisztaságai – teljesen kivesznek az irodalom látószögéből”. De nemcsak az irodalom látószögéből vesztek ki, hanem a festészetéből is, ezt hozza vissza Bem nemes állatában, de ezt hozza vissza Kazovszkij is metafizikus tájképeiben, sötét tónusú, ám fényesen világító, arany sivatagjaiban az oszlo-pokra, piederstálókra helyezett, kecses balerináiban, hattyúiban, Vénuszaiban, akárcsak férfi-torzóiban, noha ez a tiszta szépség már nem (de talán soha nem is volt) birtokolható. Itt, a sivatagi Homokváram biliárdasztala előtt piros tintájú, alig működő, suta kis eszközöm, szikém a háromszögekkel szabdalt, sárga, arany vagy épp a bordó, a sötétkék vagy fekete térben, egy kihelyezett látványban, a purgatóriumi várakozásban és vágyakozásban a tudat mozgékony-sága és a kéz serénysége, ügyessége, a lekövető mozdulatok, szúrások és éles vágások ellenére is, csupán egy tárgyat (az objektummá tett szubjektumot) száraz. El Kazovszkij agresszív melankóliájának szimbolikusból valóssá vált lekövetése ez, a sartre-i

másik eltárgyasítása, de soha nem birtoklása, szeretet és gyűlölet vagy ennek végsőkéig vitt, egyfajta patológikus formája: mazochizmus és szadizmus, sivatagi balett, az élet teatralitása. A teatralitáshoz idemácsolom, amit Roland Barthes ír *A művészet bölcsességében* a festészetről mint színházról, jöllehet Kazovszkij, a pesszimista görög számára elsődlegesen maga az élet a teatrális, nem pedig a festészet, noha befogadói szempontból, az én szempontomból, a kaland értelmében nagyon is elképzelhető a kettő analógiája: „Bármilyen legyen a festészet sorsa, bármelyek a hordozói és keretei – mindig az a kérdés: Mi történik? Akár vázson, papír vagy fal: színhelyről van szó, ahonnan valami ered (ha bizonyos művészeti formákban a művész azt akarja, hogy semmi se történjék, még az is kalandot jelent). Emiatt a képet mint a színház egy fajtáját kell felfognunk...”

Hihetetlen nehéz terepen mozogni, hihetetlenül nehéz elképzelni, hogyan lehet innen továbbjutni, húsevő, húsba hatolni akaró, zsigereket kereső valóm nem talál bejáratot, folyosót, kiutat, szökésvonalat, összekuszálódnak a szálak, a nyers, nyugtalan festményekre, installációkra, a sűrű, súlyos képekre kivetülő, a vénámba injekciózott piros tinta, míniumszalagként fonja körbe az állat testét. Mintha egy Sivatagi Homokozóba helyezett fekete biliárdasztalon ügyetlen mozdulatokat, vágásokat végző boncmester, akárha a szépség fájdalmas ünnepléseként, önmaga korpuszába próbálna behatolni.